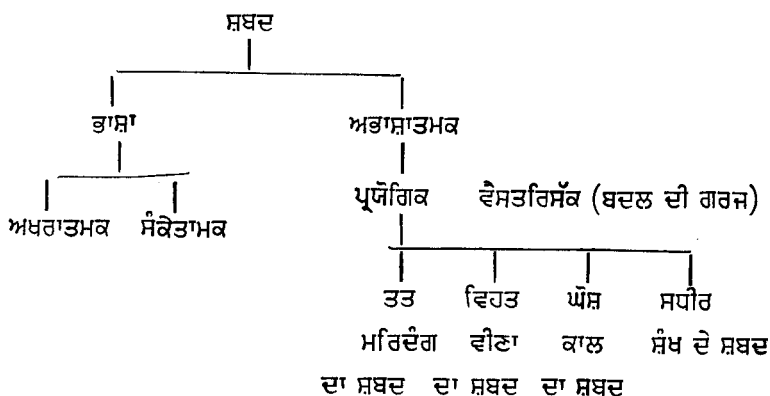

ਪੁਦਗਲ ਦੀ ਪਰਿਆਏ (ਅਵਸਥਾ)

ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੈਸੇਸ਼ਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਗੁਣ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜੈਨ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਦਗਲ ਦੀ ਪਰਿਆਏ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ।

ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਦਰੱਵ ਅਰੂਪੀ (ਸ਼ਕਲ ਰਹਿਤ) ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਦਗਲ ਰੂਪੀ (ਸ਼ਕਲਵਾਲਾ) ਅਤੇ ਅਰੂਪੀ ਵੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਹ 6 ਦਰਵਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸੇ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਲੋਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਅਲੋਕ ਹੈ ਜੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ 6 ਦਰਵਾਂ ਦਾ, ਦਰੱਵ, ਕਾਲ, ਖੇਤਰ, ਭਾਵ ਤੇ ਗੁਣ ਪਖੋਂ ਨਿਰਨਾ ਕਰਾਂਗੇ ।

ਛੇ ਦਰਵਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਉਪਕਾਰ

ਧਰਮ

ਸੰਖਿਆ ਪਖੋਂ ਧਰਮ ਆਸਤੀ ਕਾਈਆਂ ਇਕ ਹੈ ਭਾਵ ਅਸੰਖਿਆਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਣਵੰਡੀਆਂ ਸਮੂਹ (ਪਿੰਡ) ਹੈ ।

ਇਹ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਇਕ ਸਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਵੀ ਘਟਦੇ ਵਧਦੇ ਨਹੀਂ । ਖੇਤਰ ਪਖੋਂ ਧਰਮ ਆਸਤੀ ਕਾਈਆਂ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਲੋਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਧਰਮ ਆਸਤੀ ਕਾਈਆਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਕਾਲ ਪਖੋਂ ਧਰਮ ਦਰੱਵ ਅਨਾਦੀ, ਅਨੰਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਵਤ ਹੈ । ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਸਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹੇਗਾ । ਇਹ ਨਾ ਕਦੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ ਪਖੋਂ ਇਹ ਵਰਨ, ਗੰਧ, ਰਸ, ਸਪਰਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਅਰੂਪੀ, ਅਮੁਰਤ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ।

ਗੁਣ ਪਖੋਂ ਇਹ ਪਦਾਰਥਾਂ (ਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰਦਗਲ) ਨੂੰ ਚਲਣ ਫਿਰਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਚਲਣ ਫਿਰਣ, ਹਿਲਣ, ਬੋਲਣ, ਬੈਠਣ, ਵੇਖਣ ਮਨ, ਵਚਨ ਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਗਤੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਹ ਨਿੱਤ ਪਦਾਰਥ ਹੈ।

ਅਧਰਮ

ਇਹ ਦਰਵ, ਖੇਤਰ, ਕਾਲ, ਭਾਵ ਪਖੋਂ ਧਰਮ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਗੁਣ ਪਖੋਂ ਇਹ ਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰਦਗਲਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰੱਵ ਵੀ ਲੋਕ ਤਕ ਹੈ।

ਅਕਾਸ਼

ਦਰੱਵ ਪਖੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਅਖੰਡ ਦਰਵ ਹੈ। ਖੇਤਰ ਪਖੋਂ ਲੋਕ ਅਤੇ ਅਲੋਕ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆਂ ਹੈ ਅਕਾਸ਼ ਅਨੰਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਕਾਲ ਪਖੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਅਨਾਦਿ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਹੈ। ਭਾਵ ਪਖੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਅਰੂਪੀ ਅਮੂਰਤ ਹੈ। ਗੁਣ ਪਖੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ ਦਰੱਵਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ।

ਕਾਲ

ਦਰੱਵ ਪਖੋਂ ਕਾਲ ਅਨੰਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਨੰਤ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਦਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਖੇਤਰ ਪਖੋਂ 2½ ਦੀਪ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਲ ਦਰੱਵ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰ, ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਘੜੀ, ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਸਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਨੀ ਬੁਢਾਪਾ ਅਤੇ ਰੁੱਤਾ, ਕਾਲ ਦਰਵ ਦੀ ਪਰਿਆਏ ਹਨ।

ਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਲ ਦੇ ਭੂਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਇਹ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਸਰੱਵਗ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਕਾਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਕਾਲ ਆਉਣਗੇ।

ਕਾਲ ਅਨਾਦੀ ਅਨੰਤ ਹੈ

ਕਾਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਹਿਸਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜੋ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਾਲ ਚੱਕਰ

ਸਮੇਂ, ਆਵਲਿਕਾ, ਘੜੀ, ਦਿਨ, ਰਾਤ, ਮਹੀਨਾ, ਵਰਸ਼ ਆਦਿ ਕਾਲ ਦਾ ਵਿਭਾਗ ਹਨ। ਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਲ ਦੇ ਦੋ ਵਿਭਾਗ ਹਨ। (1) ਅਵਸਪਰਨੀ ਕਾਲ (2) ਉਤਸਰਪਨੀ ਕਾਲ।

ਜਿਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਕਾਰ ਤੇ ਉਮਰ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਉਹ ਅਵਸਪਰਨੀ ਕਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਤਸਵਰਨੀ ਕਾਲ ਹੈ। ਅਨਾਦਿ

ਕਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮੱਧ ਲੋਕ ਵਿਚ ਭਰਤ ਅਤੇ ਏਰਾਵਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਭੇਦ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਤਸਰਪਨੀ 10 ਕਰੋੜ \times 10 ਕਰੋੜ ਸਾਗਰੋ ਪਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅਵਸਪਰਨੀ ਕਾਲ ਵੀ ਇੰਨੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਦੇ 6-6 ਭਾਗ ਹਨ।

1) **ਸਖਮਾ—ਸੁਖਮਾ**—ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਤਿੰਨ ਕੋਹ, ਉਮਰ ਤਿੰਨ ਪਲੋਯਪਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਰਲ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਖ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲਨ ਪੋਸ਼ਨ 49 ਦਿਨ ਹੈ।

(1) ਮਤੰਗਾ ਦਰਖਤ ਮਿੱਠੇ ਫਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (2) ਭਰਿੰਤਗਾ ਸੋਨੇ ਦੇ ਵਰਤਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (3) ਤੁਰਟਿਤਾਗ ਚਿਤ ਪ੍ਰਚਾਉਣ ਲਈ ਬਾਜੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (4) ਜਯੋਤੀਰੰਗਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (5) ਦੀਪਾਂਗਾ ਦੀਪਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (6) ਚਿਤੰਰਸਗਾਂ ਸੁਗੰਧਿਤ ਫੁਲ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ (7) ਚਿਤ ਰਸ 18 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (8) ਗੋਹਾਕਾਰਾਂ ਦਰਖਤ ਘਰਾਂ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੇ ਬਨ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। (9) ਅਨਿਧਰਾਣਾ ਉਤਮ ਵਸਤਰ ਪਾਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

- i) ਕਰੋੜ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਕਰੋੜ ਨਾਲ ਗੁਣਾ ਕਰਨਾ ਨਾਲ ਇਕ ਕਰੋੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
- ii) 70 ਲੱਖ 56 ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਨੂੰ ਕਰੋੜ ਨਾਲ ਗੁਣਾ ਕਰਨ ਤੇ 70560000000000 ਸਾਲ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- iii) ਪਲੋਯਪਮ ਅਤੇ ਸਾਗਰੋ ਪਮ

ਇਕ ਯੋਜਨ ਲੰਬਾ, ਇਕ ਯੋਜਨ ਚੌੜਾ, ਇਕ ਯੋਜਨ ਡੂੰਗਾ ਖੁਹ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਵਿਚ ਦੇਵ ਕੂਰੁ, ਉਤਰ ਕੂਰੁ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸੱਤ ਦਿਨ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੈਨਾ ਗੁਜਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਬਾਲ ਪੂਰੇ ਦਬੇ ਰਹਿਣ ਫੇਰ 100-100 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਕ ਇਕ ਬਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਲਾ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਤੇ ਲੱਗੇਗਾ ਉਨੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਕ ਪਲੋਯਪਮ ਹੈ। ਤੇ 10 ਕਰੋੜ \times 10 ਕਰੋੜ (100000000000000) ਪਲੋਯਪਮ ਦਾ ਇਕ ਸਾਗਰੋ ਪਮ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਮਾਨਾ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਯੁਗਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਮਾਪਨ ਲਈ ਹੈ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅੰਕਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਗੁਣਾ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਸੰਖਿਆ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਵੇ। ਜੋ ਸੰਖਿਆ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ ਉਹ ਅਸੰਖਿਅਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅਨੰਤ ਹੈ।

ਜਦ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਤੋਂ ਭੋਜਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘੱਟ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਾਰਨ ਇਹ ਯੁਗਲ ਇਕਠੇ ਹੀ ਦੇਵ ਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਮੀਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਮਿਸ਼ਰੀ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖਮਾ :—ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ \times ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਸਾਗਰੋ ਪਮ ਦਾ ਸੁਖਮਾ ਨਾਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਆਰੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਆਰੇ ਨਾਲੋਂ ਉਮਰ, ਕੱਦ, ਲੰਬਾਈ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੰਬਾਈ ਦੋ ਕੋਸ, ਉਮਰ ਦੋ ਪਲੋਯਪਮ ਭੋਜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਜਮੀਨ ਦਾ ਸਵਾਦ ਸ਼ਕਰ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਪਾਲਨ ਪੋਸ਼ਨ ਦਾ ਸਮਾਂ 64 ਦਿਨ ਹੈ।

(2) **ਸੁਖਮਾ ਦੁਖਮ :**—ਦੂਸਰਾ ਆਰਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਦੋ ਕਰੋੜ \times ਦੋ ਕਰੋੜ ਸਾਗਰੋਪਮ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਸੁਖਮਾ-ਦੁਖਮਾ (ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਦੁੱਖ) ਕਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਰੇ ਵਿਚ ਵਰਨ, ਗੰਧ ਰਸ ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭੋਜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਾ 79 ਦਿਨ ਦੇ ਪਾਲਨ ਪੋਸ਼ਨ ਬਾਅਦ ਤੁਰ ਵਿਚਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ ਵੀ ਯੁਗਲ (ਨਰ-ਨਾਰੀ ਇੱਕਠੇ) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਸਰੇ ਆਰੇ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਭਾਗ (ਛਿਆਠ ਲੱਖ ਕਰੋੜ, ਛਿਆਠ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ, ਛਿਆਠ ਕਰੋੜ, ਛਿਆਠ ਲੱਖ, ਛਿਆਠ ਹਜ਼ਾਰ, ਛਿਆਠ ਸੌ ਛਿਆਠ ਸਾਗਰੋ ਪਮ) ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੇ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਖ ਪੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਜਰੂਰਤਾਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਰੂਰਤ ਵੱਧ ਜਾਣ ਨਾਲ ਝਗੜੇ ਵੱਧਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ 15 ਕੁਲਕਰ ਪੈ ਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਕੁਲਕਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਨੀਤੀ ਦੰਡ ਤਹਿ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਗੁਨਾਹ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਮਾਂ ਬੀਤਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜਿਆਦਾ ਪਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਸਕਾਰ (ਸ਼ਰਮ ਕਰ) ਨੀਤੀ ਤਹਿ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਨਾਹ ਹੋਣ ਤੇ ਕੁਲਕਰ ਨਾ ਕਰੋ (ਮਚਾਰ) ਆਖਦੇ ਹਨ। 5 ਕੁਲਕਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਪਰਾਧ ਵੱਧਣ ਤੇ ਧਿਕ (ਧਿਕਾਰ) ਆਖ ਕੇ ਦੰਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨਿਰਵਾਹ ਲਈ ਅਸੀ (ਸ਼ਸਤਰ) ਮੱਸੀ (ਵਿਉਪਾਰ) ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ (ਖੇਤੀ) ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਪਹਿਲੇ ਆਰੇ ਤੋਂ ਤੀਸਰੇ ਆਰੇ ਤੱਕ ਇਹ ਭੂਮੀ ਅਕਰਮ ਭੂਮੀ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਆਰਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਪੁਰਵ ਤਿੰਨ ਵਰਸ਼ ਅਤੇ $8\frac{1}{2}$ ਮਹੀਨੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਤੇ ਪੰਦਰਵੇ ਕੁਲਕਰ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਖ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਭੁੱਖਾ ਪਿਆਸਾ ਘੁਮਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਦਕਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਅੱਗ ਜਲਾ ਕੇ ਅੰਨ ਪਕਾਉਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। 18 ਸ੍ਰੀਣੀਆਂ ਕਰਭ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ 72 ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ

72 ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । 18 ਲਿਪਿਆਂ ਅਤੇ 14 ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਰਾਜ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ (ਵਿਆਹ) ਆਦਿ ਰਸਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਯੁਗਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੀਰਥੰਕਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪਹਿਲੇ ਚਕਰਵਤੀ ਵੀ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

4) ਦੁਖਮਾ ਸੁਖਮਾ :—42000 ਸਾਲ ਘੱਟ ਇਕ ਕਰੋੜ ਸਾਗਰੋ ਪਮ ਦਾ ਚੌਥਾ ਦੁਖਮਾ-ਸੁਖਮਾ (ਜਿਆਦਾ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਥੋੜਾ) ਚੌਥਾ ਆਰਾ ਹੈ । ਇਸ ਆਰੇ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 500 ਧਨੁਸ਼ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਮਰ ਘੱਟ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ 23 ਤੀਰਥੰਕਰ, 11 ਚਕਰਵਰਤੀ, 9 ਬਲਦੇਵ, 9 ਵਾਸਦੇਵ, 9 ਪ੍ਰਤਿ ਵਾਸਦੇਵ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਤੀਸਰੇ ਤੇ ਚੌਥੇ ਆਰੇ ਵਿਚ 24 ਕਾਮਦੇਵ, 11 ਰੁਦੱਰ, ਨੌਂ ਨਾਰਦ ਵੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਚੌਥੇ ਘਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਅਤੇ 8½ ਮਹੀਨੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਤੇ 24ਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਮੋਕਸ਼ ਪਧਾਰਦੇ ਹਨ ।

5) ਦੁਖਮਾ :— ਅੱਜ ਕੱਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਆਰੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗੁਜਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਦਾ ਸਮਾ 21000 ਸਾਲ ਹੈ । ਵਰਨ, ਗੰਧ, ਰਸ ਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਤੇ ਕੱਦ ਚੌਥੇ ਆਰੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਘੱਟ ਦੇ ਘੱਟ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 7 ਹੱਥ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦੋ ਵਾਰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਗਦੀ ਹੈ ਇਸ ਆਰੇ ਵਿਚ 10 ਗੱਲਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (1) ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ (2) ਮਨ ਪ੍ਰਯਵਭ (3) ਪਰਮਅਵਧੀ (ਸੰਪੂਰਨ ਲੋਕ ਅਤੇ ਲੋਕ ਦੇ ਅਸੰਖਿਆਤ ਦਾ ਗਿਆਨ) (4-6) ਪਰਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੁਧੀ, ਸੁਖਮ ਸੰਪਰਾਏ ਅਤੇ ਯਥਾ ਅਖਿਆਤ ਤਿੰਨ ਚਾਰਿੱਤਰ (7) ਪੁਲਾਲ ਲੱਭਧੀ (ਰਿਧੀ) (8) ਅਹਾਰਕ ਸਰੀਰ (9) ਸ਼ਾਯੀਕ ਸਮਿਅੱਕਤਵ (ਨਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਮਿਅੱਕਤਵ) (10) ਜਿਨ ਕਲਪੀ ਮੁਨੀ ਬਾਕੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹਿੰਦੂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਵਰਨਣ ਵਰਗਾ ਹੈ ਮਾਂ, ਪਿਓ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਘੱਟਦੀ ਹੈ । ਪਾਪੀ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਧਰਮੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀਕ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵੱਧਦੀਆਂ ਹਨ ਅਕਾਲ ਪੈਦਾ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਪਾਖੰਡੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਠੀਕ ਵਰਤ ਪਾਲਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੀ 30 ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪੰਜਵੇਂ ਆਰੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਸੰਕੇਦਰ ਦਾ ਆਸਨ ਕੰਬਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ "ਸਾਵਧਾਨ ਕੱਲ ਨੂੰ ਛੇਵਾਂ ਦੁਖਮਾ, ਦੁਖਮਾ ਆਰਾ ਲੱਗੇਗਾ ਜੋ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਰ ਲਵੋ ।"

8) ਦੁਖਮਾ-ਦੁਖਮਾ : ਪੰਜਵਾਂ ਆਰਾ ਬੀਤਨ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਰਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਦੇਵ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਤਾਡਿਆ ਪਰਬਤ ਦੇ ਦੱਖਣ ਉਤਰ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜੋ ਗੰਗਾ ਸਿੰਧੂ ਨਦੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 8 ਕਿਨਾਰੇ ਦੀਆ

9-9 ਖਡਾਂ ਹਨ। ਹਰ ਖਡ ਤਿੰਨ ਮੰਜਲੀ ਹੈ ਛੇਵੇਂ ਆਰੇ ਵਿਚ ਵਰਨ, ਗੰਧ, ਰਸ, ਸਪਰਸ ਅਤੇ ਸੂਭ ਪ੍ਰਦਗਲ ਘੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਮਰ ਘੱਟਦੀ ਘੱਟਦੀ 20 ਸਾਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਰ-2 ਭੋਜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਠੰਡ ਅਤੇ ਦਿਨ ਜਿਆਦਾ ਗਰਮੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਖੱਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮਨੁੱਖ ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਤੇ 48 ਮਿੰਟ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਗੰਗਾ ਸਿੰਧੂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਘੱਟਦਾ ਹੈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਛੂ ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਰੋਤ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਧੁਪ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਜਦ ਇਹ ਕਛੂ ਆਦਿ ਜਾਨਵਰ ਪੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਸ ਲਈ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਨ, ਦੁਰਵਲ, ਬੀਮਾਰ, ਨੰਗੇ, ਆਚਾਰ ਵਿਚਾਰ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ, ਭੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। 6 ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੱਡਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਉਤਸਰਪਨੀ ਕਾਲ

ਇਸੇ ਛੇ ਆਰੇ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਆਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਆਰੇ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਦੁਖਮਾ ਦੁਖਮਾ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖਮਾ ਸੁਖਮਾ ਤੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਦੁਖਮਾ ਆਰੇ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਾਵਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ 15 ਦਿਨ ਨੂੰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਆਰੇ ਤੇ 5 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਵਰਖਾ 7-7 ਦਿਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (1) ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਂ ਦੇ ਬੱਦਲ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। (2) ਫੇਰ ਖੀਰ (ਦੁਧ ਦੀ ਵਰਖਾ) ਦੁਰਗੰਧ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (3) ਘੀ ਦੀ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਚਿਕਨਾਹਟ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (4) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਨਾਲ 24 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਾਨ ਤੇ ਬਨਾਸਪਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਤੇ ਘਾਹ ਫੂਸ ਉਗਦਾ ਹੈ। (5) ਹਾਕੇ ਦੇ ਰਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ, ਕੋੜਾ, ਤੀਖਾ, ਕਸੈਲਾ ਤੇ ਤੇਜਾਬੀ ਰਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਾਕੀ 3 ਤੋਂ 6 ਆਰੇ ਤੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।

ਟਿਪਣੀ

ਰਾਜੂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ

3. 81, 27, 970 ਮਨ ਵਜਨ ਨੂੰ ਭਾਰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ 1000 ਭਾਰ ਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਗੋਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਉਪਰੋਂ ਸੁਟੇ। ਉਹ ਗੋਲਾ 6 ਮਹੀਨੇ, 6 ਦਿਨ, 6 ਪਹਿਰ 6 ਘੜੀ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਲਵੇ ਉਹ ਇਕ ਰਾਜ ਲੋਕ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੈ।

ਕਾਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਹਿੱਸਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜੋ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਾਲ ਗਣਨਾ

ਜਦ ਅਸੀਂ ਅੱਖ ਮੀਟ ਕੇ ਖੋਲਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਅਨਰਾਸ ਹੈ ਉਨਸੇਸਦਾ ਅਨ ਵੰਡਿਆ ਭਾਗ ਹੈ। ਕਾਲ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹਿਸਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।

<p>ਅਣਵੰਡੇ ਕਾਲ — 1 ਸਮਾਂ</p> <p>ਅਸੰਖ ਸਮੇਂ — 1 ਆਵਲੀਕਾ</p> <p>256 ਆਵਲੀਕ — 1 ਸੁਲਕਵ</p> <p>4446 ਆਵਲੀਕਾ — 1 ਪ੍ਰਾਣ (ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ)</p> <p>7 ਪ੍ਰਾਣ — 1 ਸਤੋਕ</p> <p>7 ਸਤੋਕ — 1 ਲਵ</p> <p>38½ ਲਵ — 1 ਘੜੀ</p> <p>77 ਲਵ — 2 ਘੜੀ (48 ਮਿੰਟ)</p> <p>(1 ਮਹੂਰਤ — (16777216 ਆਵਲੀਕਾ</p> <p>30 ਮਹੂਰਤ — (65536 ਸੁਲਕ ਭਵ) — 1 ਅਹੋਰਾਤ (1 ਦਿਨ-ਰਾਤ)</p> <p>15 ਦਿਨ ਰਾਤ — 1 ਪੱਖ</p>	<p>2223 $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{7}$ $\frac{2}{9}$ ਆਵਲੀਕਾ)</p> <p>ਜਾਂ ਸਾਧਕ 17 ਸੁਲਕਭਵ) 1 ਪ੍ਰਾਣ</p> <p>ਜਾਂ ਇਕ ਸਵਾਸੋਸਵਾਸ)</p> <p>2 ਪੱਖ—1 ਮਾਹ (ਮਹੀਨਾ))</p> <p>2 ਮਹੀਨੇ—1 ਰਿਤੂ</p> <p>3 ਰਿਤੂ — 1 ਅਯਨ</p> <p>2 ਅਯਨ — 1 ਵਰਸ</p> <p>5 ਵਰਸ — 1 ਯੁਗ</p> <p>84 ਲੱਖ ਸਾਲ — ਪੂਰਵ</p> <p>70 ਲੱਖ ਕਰੋੜ, 56 ਹਜ਼ਾਰ</p> <p>ਕਰੋੜ ਸਾਲ ਦਾ — 1 ਪੁਰਵ</p> <p>ਅਜੇਹੇ 21 ਵਾਰ ਗੁਣਾ ਕਰਨ ਨਾਲ 54 ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ 140 ਬਿੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਸ਼ਰੀਸ਼ ਪ੍ਰਹੇਲਕਾ ਸੰਖਿਆ ਬਣਦੀ ਹੈ।</p> <p>ਅਸੰਖ ਸਾਲ ਦਾ — 1 ਪਲਯੋਪਮ</p> <p>10 ਕਰੋੜ + 10 ਕਰੋੜ</p> <p>ਪਲਯੋਪਮ — 1 ਸਾਗੋਰਪਮ</p> <p>20 ਕਰੋੜ × 20 ਕਰੋੜ</p> <p>ਸਾਗੋਰਪਮ — 1 ਕਾਲ ਚਕਰ</p> <p>ਉਤਸਰਪਨੀ ਅਤੇ ਅਵਸਰਪਨੀ</p> <p>ਅਨੰਤਕਾਲ ਚਕਰ—ਇਕ ਪ੍ਰਦਗਲ</p> <p style="text-align: right;">ਪਰਾਵਰਤਨ</p>
--	---

ਭਾਵ ਪੱਖੋਂ ਕਾਲ ਅਮੂਰਤ, ਅਰੂਪੀ ਹੈ। ਵਰਨ, ਗੰਧ, ਰਸ ਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਦੋ ਸਮੇਂ ਇਕਠੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੇ।

ਗੁਣ ਪੱਖੋਂ ਕਾਲ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਵਰਤਨਾ ਹੈ ਕਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਬੀਜ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਬਚੇ ਨੌਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ ਕਾਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਇਸਨਾਨ, ਵਿਉਪਾਰ ਨੌਕਰੀ ਹਿਲਣ ਤੇ ਤੈਰਨਾ ਵਿਚ ਕਾਲ ਦਰਵ ਸਹਾਇਕ ਹੈ, ਕਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਜੀਵ

ਜੀਵ ਦਰਵ ਪੱਖੋਂ ਅਨੰਤ ਹੈ। ਖੇਤਰ ਪੱਖੋਂ 14 ਰਾਸ਼ੂ ਲੋਕ ਹੈ। ਕਾਲ ਪੱਖੋਂ

ਅਨਾਦੀ ਅਨੰਤ ਹੈ । ਭਾਵ ਪੱਖੋਂ ਅਰੂਪੀ ਹੈ । ਗੁਣ ਪੱਖੋਂ ਚੇਤਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਪੁਦਗਲ

ਪੁਦਗਲ ਗੁਣ ਪੱਖੋਂ ਅਨੰਤ ਹੈ । ਖੇਤਰ ਪੱਖੋਂ ਲੋਕ ਤਕ ਹੈ । ਕਾਲ ਪੱਖੋਂ ਅਨਾਦੀ ਅਨੰਤ ਹੈ । ਭਾਵ ਪੱਖੋਂ ਰੂਪੀ (ਸ਼ਕਲ ਵਾਲਾ) ਹੈ । ਗੁਣ ਪੱਖੋਂ ਬਨਣਾ, ਗਲਣਾ, ਸੜਨਾ ਅਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਪੁਦਗਲ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ।

- (1) ਪਰਿਣਮਨ :—ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਛੱਡੇ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪਰਿਣਮਨ ਹੈ ।
- (2) ਗਤੀ :—ਅਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨਾ ।
- (3) ਕ੍ਰਿਆ :—ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣਾ ।
- (5) ਪਰਤਯੋ-ਅਪਰੱਤਯ :—ਪਹਿਲਾ ਪਿਛੇ, ਨਵਾਂ, ਪੁਰਾਣਾ, ਵੱਡਾ, ਛੋਟਾ ਹੋਣਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਚ ਕਾਲ ਦਰਵ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ।

ਪੁਦਗਲ ਦਰਵ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ (1) ਸਰੀਰ (2) ਬਾਣੀ (3) ਮਨ (4) ਸਾਹ (5) ਉਛਵਾਸ (6) ਸੁਖ ਦੁਖ (7) ਜਿੰਦਗੀ, (8) ਮੌਤ । ਇਹ ਸਭ ਪੁਦਗਲ ਹਨ ।

ਪੁਦਗਲ ਦੇ ਕੰਮ

ਸ਼ਬਦ, ਬੰਧ, ਸੁਖਮਤਵ, ਸਬੋਲਯ, ਸੰਸਥਾਨ, ਭੇਦ, ਤਮ, ਛਾਈਆ ਆਤਪ (ਹਨੇਰਾ) ਅਤੇ ਉਦਯੋਤ ਪੁਦਗਲ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਜੀਵ ਲਈ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਨ ।

ਔਦਾਰੀਕ ਆਦੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਪੁਦਗਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤੇਜਸ ਤੇ ਕਾਰਮਣ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੁਖਮ ਸਰੀਰ ਹਨ । ਇਹ ਸਰੀਰ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਔਦਾਰਿਕ ਦਾ ਸਿਟਾ ਹਨ । ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੁਦਗਲਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਗਨਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਰਗਣਾ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਠੀਕ ਤੇ ਗਲਤ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਦੇ ਵਰਗਣਾ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ ।

ਆਤਮਾ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ [ਪ੍ਰਾਣ] ਅਤੇ ਪੇਟ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਉਛਵਾਸ ਵਾਯੂ [ਅਪਾਣ] ਇਹ ਦੋਹੇ ਪੁਦਗਲ ਹਨ ।

ਅਚਾਰਿਆ ਨੇਮੀ ਚੰਦਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਦਗਲ ਸਰੀਰ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਔਦਾਰਿਕ ਵਰਗਣਾ ਨਾਲ ਔਦਾਰਿਕ, ਵੇਕਰਿਆ ਵਰਗਣਾ ਨਾਲ ਵੇਕਰੀਆ, ਆਹਾਰਕ ਵਰਗਣਾ ਨਾਲ ਅਹਾਰਕ ਸਰੀਰ ਸ਼ਵਾਸੋਸ਼ਵਾਸ, ਤੇਜਸ ਵਰਗਣਾ ਰਾਹੀਂ ਤੇਜਸ ਸਰੀਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਗਣਾ ਰਾਹੀਂ ਬਾਣੀ, ਮਨ ਵਰਗਣਾ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਵਰਗਣਾ ਰਾਹੀਂ

ਕਾਰਮਣ ਸਰੀਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਸੁਖ ਦੁਖ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਵੀ ਪੁਦਗਲ ਹੈ । ਜੀਵ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਮ ਪੁਦਗਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਰਮ ਪੁਦਗਲ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਕਰਮ ਪੁਦਗਲ ਸੰਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੁਖ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਰੂਪੀ ਪੁਦਗਲ ਇੰਦਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਖਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਮੁਰਤ [ਸ਼ਕਲ ਵਾਲਾ] ਹੈ ।

ਛੇ ਦਰਵਾਂ ਦਾ ਨਿਤ (ਧਰੁਵ) ਗੁਣ

ਧਰਮ

(1) ਅਰੂਪੀ (2) ਅਚੇਤਨ (3) ਅਕ੍ਰਿਆਵਾਨ (4) ਚਲਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ

ਅਧਰਮ

(1) ਅਰੂਪੀ (2) ਅਚੇਤਨ (3) ਅਕ੍ਰਿਆ (4) ਰੁਕਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ

ਅਕਾਸ਼

(1) ਅਰੂਪੀ (2) ਅਚੇਤਨ (3) ਅਕ੍ਰਿਆ (4) ਦਰਵਾਂ ਦੇ ਠਹਿਰਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ

ਕਾਲ

1) ਅਰੂਪੀ 2) ਅਚੇਤਨ 3) ਅਕ੍ਰਿਆ 4) ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਨੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀਤਨਾ ।

ਪੁਦਗਲ

1] ਰੂਪੀ 2] ਅਚੇਤਨ 3] ਕ੍ਰਿਆਵਾਨ 4] ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ

ਜੀਵ

1] ਅਨੰਤ ਗਿਆਨ 2] ਅਨੰਤ ਦਰਸ਼ਨ 3] ਅਨੰਤ ਸੁੱਖ 4] ਅਨੰਤ ਵੀਰਜ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਦਰੁਵ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਜੀਵ ਤੇ ਪੁਦਗਲ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸਿਟਾ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਵਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਉਠਣ, ਬੈਠਣ, ਚਲਣ, ਫਿਰਣ, ਖਾਣ, ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹਨੂੰ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ, ਬਦਲ, ਆਦਿ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ

ਪ੍ਰਦਗਲਾਂ ਕਾਰਣ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਆਕਸ਼ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾ ਖੇਤਰ ਹੈ ।

ਛੇ ਦਰਵਾਂ ਦਾ ਉਪਕਾਰ

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਛੇ ਦਰਵਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ । ਧਰਮ ਗਤਿ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਅਧਰਮ ਰੁਕਾਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਅਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਾਲ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਦਗਲ ਦਰਵ ਦਾ ਉਪਕਾਰ

- 1) ਪ੍ਰਦਗਲ ਦਰੱਵ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਹਨ ।
- 2) ਮਿਲਣਾ, ਵਿਛੜਣਾ, ਸੁਭਾਅ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਦਗਲ ਬੰਧ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ ।
- 3) ਪ੍ਰਦਗਲ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- 4) ਪ੍ਰਦਗਲ ਵਿਚ ਪਤਲਾ ਪਨ ਤੇ ਮੋਟਾਪਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- 5) ਪ੍ਰਦਗਲ ਗੋਲ, ਤਿਕੋਨੇ, ਚੋਰਸ, ਅਤੇ ਆਯਾਤ ਵਾਲੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- 6) ਪ੍ਰਦਗਲ ਦੇ ਭੇਦ, ਟੁਕੜੇ, ਚੂਰਨ, ਕਣ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ।
- 7) ਪ੍ਰਦਗਲ ਦਾ ਜੋ ਹਿਸਾ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਮ [ਹਨੇਰਾ] ਹੈ ।
- 8) ਪ੍ਰਦਗਲ ਦਾ ਜੋ ਹਿਸਾ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਛਾਂ ਹੈ ।
- 9) ਪ੍ਰਦਗਲ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਧੁਪ ਹੈ ।
- 10) ਪ੍ਰਦਗਲ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਚਾਨਣਾ ਜਾਂ ਸ਼ੀਤਲਤਾ ਹੈ ।

ਜੀਵ ਦਰਵ ਦਾ ਉਪਕਾਰ

ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਾਲਕ ਦਾ ਨੌਕਰ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣਾ ।

ਛੇ ਦਰਵਾਂ ਦਾ ਗੁਣ-ਪਰਿਆਏ ਨਿਰਨਾ

ਜੈਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦਰਵ ਦਾ ਇਹ ਲੱਛਣ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਦਰਵ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਣ ਤੇ ਪਰਿਆਏ ਹੋਣ । ਪਰਿਆਏ ਬਿਨਾਂ ਦਰਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦਰੱਵ ਬਿਨਾਂ ਪਰਿਆਏ ਨਹੀਂ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਣ ਜਰੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਵ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਗੁਣ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਸਦਾ ਦਰਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਨਿਰਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਅਚਾਰਿਆ ਨੇ ਗੁਣ ਦੇ ਦੋ ਭੇਦ ਚੀਤੇ ਹਨ । ਸਹਭਾਵੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਮਭਾਵੀ । ਜੋ ਦਰੱਵ ਦੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਹਿਭਾਵੀ ਗੁਣ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕ੍ਰਮਿਕ ਗੁਣ ਹਨ । ਜੋ ਛੇ ਦਰਵਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਹੋਣ ਉਹ ਸਮਾਨਯ ਸਹਿ ਭਾਵ ਗੁਣ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਸਮਾਨਯ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਰਵ ਵਿਚ ਹੋਣ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹਨ ।